

Romantická predstava o angažovaní sa žien v národnom hnutí a príklad Johany Lehockej

Ľubica Schmarcová

SCHMARCOVÁ, Ľ.: The Romantic Concept of Women's Engagement in the National Movement and the Example of Johana Lehocká
SLOVENSKÁ LITERATÚRA, vol. 68, 2021, no. 6, pp. 682-690

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2021.68.6.8>

ORCID ID: 0000-0002-8782-0604

Key words: literary Romanticism, national movement, Slovenské národné noviny [Slovak national newspaper], women's question, women's education, Štefan Václav Homola, Johana Miloslava Lehocká

Based on the analysis of two period newspaper articles published in 1846, the contribution provides a glimpse into the shaping of the position of women in society during Romanticism with a special accent on women's involvement in the national movement. The Protestant priest Štefan Václav Homola (1820 – 1881) published an article addressing girls' and women's education in Slovak entitled *Ústavy pre vychovávanie dievčat* [Institutions for girls' education]. His text triggered a response from Johana Miloslava Lehocká (1810 – 1849), a published poet and wife of a Protestant priest from Liptovský Trnovec. Period intellectuals aimed at “awakening” the women and elevating them from the low “matter” to the higher level of national “spirit,” but they were primarily concerned with the interests of the national movement, not with women's education. J. Lehocká accentuated the necessity of educating women and the need for professional training of Slovak women teachers. In her article, Lehocká – in line with period understanding of the function of the woman in society – interpreted the role of women in the Romantic national project as a duty. At the same time, however, she described various limitations that impeded women from self-realization.

„Kdybych já nebyla domácností mou vázaná, letěla bych na perutěch lásky k Vám, duše spanilá, učití se od Vás pro národ účinkovati!“¹

Súčasný výskum ukazuje, že v kontexte slovenského romantizmu, respektíve národného obrodenia ako takého, existovali síce snahy pritiahnúť dievčatá a ženy k národnému hnutiu, aby prijali národnú ideológiu a angažovali sa v presadzovaní cieľov stanovených národným hnutím, no boli nejednoznačné a pomerne zdržanlivé. Predstavy o zapojení žien do národného hnutia boli skromné a úzko ciele, vychádzali z tradičnej dobovej predstavy o ženách a ich poslaní. Samotný akt „prizývania“ žien do radov aktivistov (a potenciálne aj aktivistiek) preto vykazoval mnohé limitujúce znaky, ktoré výrazne redukovali možnosti a príležitosti žien reálne a autenticky sa do procesu zapojiť.

Dobový model feminity vychádzal z komplementárnosti ženy, zdôrazňoval jej odvedenosť z mužského elementu, nepredpokladal teda rovnocenné postavenie oboch pohlaví, ale naopak, žene prisudzoval rolu pomocnice, služobnice a podporovateľky muža, vymedzoval jej primárne obslužnú funkciu a upieral jej možnosť vlastných autentických prejavov. Navyše, toto postavenie posilňoval aj pretrvávajúci mužský monopol na vyššie vzdelanie umožňujúce vykonávať akúkoľvek profesiu, pretože povinná školská dochádzka na elementárnej úrovni zabezpečila len gramotnosť, ale nie vzdelanosť (Kodajová 2006: 28). Práve nedostatok komplexnejšieho vzdelania predstavoval závažnú prekážku a nedovolil ženám aspirovať na vyššie ciele aj v rámci romantického národného projektu:

„Ambície presahujúce rolu, ktorú žene určila spoločnosť v súlade s dobovými predstavami o jej prirodzenosti či Božom pôvode, boli vnímané ako škodlivé. Nevyhnutne sa to odzrkadlilo aj na charaktere projektov, zameraných na edukáciu dievčat, ktoré vzišli z prostredia slovenskej národoveckej society. V dobovom diskurze slovenského nacionalizmu boli snahy o rozšírenie možností vzdelania pre ženy zdôvodňované predovšetkým potrebou posilniť slovenské národné hnutie. Malo sa tak diať „zvnútra“, teda podporovaním mužov-národovcov, starostlivosťou o domácnosť a najmä výchovou detí v národnom duchu“ (Hollý 2011: 12).

V tomto kontexte sú príznačné mnohé formulácie z agitačných textov, ktoré vychádzali ako úvodníky v Štúrových *Slovenských národných novinách*. Ludovít Štúr v pomerne obsiahlom súbore svojich článkov o potrebe vzdelávania v materinskom jazyku nevenoval problematike ženského vzdelávania a cieľu

1 List Johany Lehockej Bohuslave Rajskej z 12. novembra 1843 (citované podľa Klementis 1971: 145).

684 angažovať ženy do národného hnutia významnú pozornosť,² ale na základe jeho článkov sa rozvinula diskusia, ktorej súčasťou sa stala aj téma vzdelávania žien. Článok Štefana Václava Homolu (1820 – 1881), farára pôsobiaceho medzi dolnozemskými Slovákmi v Báčskom Petrovci a Bajši, s názvom Ústavy pre vychovávanie dievčat, ktorý vyšiel v *Slovenských národných novinách* 31. marca 1846, otvoril diskusiu o vzdelávaní žien v slovenskom jazyku a potrebe „národných ústavov pre vzdelávanie dievčat“. Debata sa neskôr posunula smerom k myšlienke nedelných škôl, ktorú rozvíjal aj Jozef Miloslav Hurban.

Š. Homola vo svojom iniciačnom článku argumentačne vychádzal z kritiky vzdelávania mladých dievčat v nemčine,³ ktoré malo za následok odcudzenie sa slovenskému živlu a indierentný vzťah k slovenskému národnému hnutiu:

„Ako človeku bez jednej ruky, tak nám naša práca, naša horlivosť pri osvecovaní nášho národa bez týchto nepoviem znivočená, ale dozaista len polovic tak platná bude, akoby byť mohla v ten čas, keby v našich pannách a matkách duch národnosti a láska k svojej reči, miesto tej posmechu hodnej studenosti a nízkeho po cudzotách baženia, sa nachádzala. Lebo kde sa otec za Slováka vydáva, matka nemecky hudie a céra ešte inakšie spieva; kde panna kadenáhle sa dačo z cudzoty naučí, už sa v hlúposti svojej za vlastné hanbí, materinskú reč a cudzou rečou bez potreby akúsi človeka až smiechu popudzujúcu domnelú vzdelanosť na seba priberá, tam chýba národná výchova, tam náš národ tam duch národnosti ešte veru je vo sne“ (Homola 1846: 277).

Za určujúci faktor výchovy mladých slovenských dievčat považoval Š. Homola matku, ktorá má podľa neho plniť úlohu prvotného sprievodcu a zároveň garanta národnej výchovy potomkov, zvlášť dievčat, pre ktoré táto primárna národná výchova často zohráva funkciu jediného neformálneho vzdelávania v domácom prostredí:

„Matka má od malička svoje dietky ako k inším cnostiam tak aj k milovaniu národa a svojej materinskej reči viesť; škola má v nich utvrdiť a lepšie rozviť, život sám uskutočniť. Ale akože slovenská matka tomuto zadosť urobí, keď sa ona sama bez, alebo v cudzonárodných ústavoch vychovala? V prvom ohľade ostáva panna na jej celý život pre trochu vzdelanejšiu spoločnosť mŕtva, ostáva len telom bez toho terajšiemu času, ale zvlášte nášmu národu tak veľmi potrebného ducha, bez ktorého sa nad mechanické varenie a tkanie povýšiť nezná, nemôže, ostáva k veľkej svojej škode a tých, s ktorými ju opatrnosť Božia spojuje, nevzdelaná, a jestli to, teda pre národ a národnú výchovu svojich dietok, o ktorom ani pochopu mať nemôže, stáva sa suchou ratolesťou. V druhom ohľade jestli panna svoju budúcu vzdelanosť, cudzonárodných ústavoch, pre nedostatok vlastných, hľadať prinútená býva, stáva sa nielen pre niektorú spoločnosť ako tamtá, ale pre

2 Ide predovšetkým o Štúrove články: *Ľud náš obecný*. Jeho vyučovanie; *Terajšie ľudu vyučovanie*; *Vzdelávanie obecného ľudu v materinskom jazyku*; *Vzdelanosť a osveta*; *Priemyselná škola* (Štúr 1845a, 1845b, 1845c, 1846a, 1846b, 1846c).

3 Vo väčšine súkromných ústavov pre mladé dievčatá sa výuka realizovala v maďarčine alebo nemčine (Kodajová 2006: 31).

celý národ mŕtvou, odnárodnenou, odcudzenou tak, že plná pýchy, nadutosti a hlúpeho potupovania našej reči, svoj slovenský pôvod tají a ľahkomyselne sa zaň hanbí“ (Homola 1846: 227).

V tomto zmysle možno konštatovať, že romantikom vo všeobecnosti nešlo o vzdelávanie žien ako takých, záležalo im predovšetkým na vzdelávaní žien-matiek zo stredných vrstiev s potenciálom pre národné hnutie. Edukácia žien v národnom duchu mala zabezpečiť ženám kvalifikáciu plnohodnotnej „slovenskej matky“ s kompetenciou zodpovedne a kvalifikovane, v súlade s romantickou národnou ideológiou vychovávať a v domácom prostredí vzdelávať svojich potomkov, predovšetkým však mladé dievčatá. Mladé ženy v odnárodnenom stave zostávajú podľa Homolu na úrovni hmoty, sú pre národ mŕtve, disponujú schopnosťami len na „mechanické“ činnosti, ako sú varenie či tkanie. Až prebudenie ducha k národnému životu predstavuje oživenie, regeneráciu na vyššej úrovni.

Š. Homola explicitne kritizuje spájanie vzdelanosti len s cudzími jazykmi, ochabnutie vzťahu k materinskej reči a vnímanie slovenčiny ako podradného, inferiórneho jazyka. Všetky tieto nedostatky a problémy, ktoré komplikujú prijatie a zasadzovanie sa za romantickú národnú ideológiu ženami, vníma ako dôsledok deficitu v podobe absencie slovenských ústavov pre výchovu dievčat. Obširne komentuje pojem „dobrá gazdiná“, pričom ho nevníma ako uspokojivý; schopnosť viesť domácnosť, hospodárstvo a preukazovať praktické ekonomické zručnosti („peniaze držať“) hodnotí kriticky ako nedostačujúce: „čo je síce dobrá vlastnosť, ale veru v terajších časoch už len malá a nízka“, pretože „žena má tiež aj vo veciach vyšších, čo aj nie činnú, čomu sme nie priatelia, ale aspoň pasívnu účasť mat“ (Homola 1846: 228).⁴ Vyššími vecami tu, samozrejme, myslí veci národné, ale je príznačné, že okamžite tlmí svoju požiadavku na účasť žien z aktívnej na pasívnu. Podľa predstavy romantikov sa teda ženy mali zúčastňovať národných aktivít, mali sa do nich zapájať, ale pri svojom angažovaní sa nemali byť príliš iniciatívne ani aktívne.

O praktickej a činorodej „dobrej gazdinej“ sa vyjadruje z pozície „vozvýšených ideálov“ presahujúcich horizont rodiny. Žena bez vzdelania a národného entuziazmu, ktorej prioritou je najbližšie spoločenstvo, teda rodina a rodinné hospodárstvo, predstavuje pre neho „prózu života“, ktorá má nielen neblahý vplyv na vzletné národné ciele, ale dokonca je pre nich priamym ohrozením:

„Takto ale ako je naše pokolenie vychované, sú ženy u nás veru napospol s málo výnimkami len naozaj ‚dobré gazdiné!‘ Nie je veru ani div potom, že vzdelanejší nášho národa synovia si spoločnice svoje z inšieho rodu, keď sú vzdelanejšie, berú, bo veru len s takou ‚dobrou gazdinou‘ žiť je naozaj kríž najväčší: čokoľvek len pred seba berie a je to od dobrého gazdovstva vyššie, taká na všetko kričí, za ušami do nevystátia skuhre, bedáka a ustavične len dobré gazdovstvo a seba a deti do očí strká. – Človek takýto má naozaj na tomto svete, keď iskra šľachetnejšia v ňom horieť neprestane, údolie trápenia a opravdivé peklo, jestli je

4 Anna Zelenková pripísala tento výrok nesprávne L. Štúrovi (Zelenková 1999: 74).

686 ale slaboch a od ‚dobrej gazdinej‘ sa potrhnúť dá, tu on sám sa do tej prózy života zvlčie a vec dobrá, vyššia ujmu trpí“ (Homola 1846: 228).

Hoci tento názor možno vnímať ako istý posun v očakávaniach klade-
ných na ženy, zároveň sa tu ukazuje zjavný paradox Homolovho postoja k očareniu
„cudzím“ u žien a mužov. Na jednej strane sa kriticky vyjadruje o slovenských
dievčatách vychovaných a vzdelávaných v cudzích ústavoch, považuje ich za
neperspektívne pre presadzovanie národných cieľov, s minimálnym potenciá-
lom pre výchovu detí v národnom duchu. Na druhej strane má pochopenie pre
vzdelanejších národne angažovaných mužov, ktorí si môžu vybrať manželky
z cudziny. Homola ako mladý začínajúci kňaz vo veku dvadsaťšesť rokov v tejto
konštelácii vôbec nespomína akékoľvek obavy, či budú tieto deti vychovávané
a vzdelávané v záujme národa. Zachádza ešte ďalej, keď spochybňuje a kritizuje
verbalizovaný záujem žien o národný život, nedôveruje ich vyjadreniam a po-
merne paušalizujúco, zovšeobecňujú na celý rod, upiera ženám bez vzdelania
(ako tým, ktoré pre národné hnutie nemajú žiadnu hodnotu) nárok na autentici-
tu a zmysluplnosť vlastného hlasu. Mužskou autoritou nekorigované spontánne
ženské tematizovanie národných záležitostí vníma priam ohrozujúco, ako rafi-
novanú taktiku používanú v rámci rituálu „námluv“ v národnom hnutí angažo-
vaných mužov: „Už síce i u nás zo ženského pokolenia dajedly o národe, vlasti
atď. hovoriť začínajú a stavajú sa akoby význam týchto slov cítiť a o čo ide vedieť,
ale s malými výnimkami sú tieto slová v ústach žien u nás len prázdne zvuky, bez
významu, bo nemajú na toľko vzdelanosti, aby ich rozumieť a vážiť si mohli, lež
opakujú ich len po druhých, obyčajne dakoľkými mesiacmi pred a dakoľkými
mesiacmi po vydaji“ (Homola 1848: 228). Podľa Š. Homolu teda nestačí cit, pre
zmysluplné zapojenie a užitočnosť pre národné hnutie je potrebné vzdelanie.
Tento moment zvyrazňuje nevyhnutnú kompaktnosť výchovy a vzdelávania,
čiže prepojenia (vzdelávacej) formy a (výchovného) obsahu v zmysle formovania
osobnosti a vstepovania základnej citovej orientácie.

Na konci článku zaznieva volanie po zakladaní národných ústavov pre
výchovu dievčat, ktoré by všetky spomenuté komplikácie zmiernili a časom od-
stránili. Ako inšpiráciu predkladá autor príklad českého prostredia, pričom jeho
strategickým plánom je vyslať do Prahy niekoľko slovenských „lepšieho ducha
panien“, ktoré by tam absolvovali učiteľské štúdium⁵ a následne by zakladali v slo-
venských mestách ústavy na vzdelávanie dievčat vedené v slovenskom jazyku.
Text ukončuje otázkou: „Či sa nájde dakoľko takýchto nepoviem spôsobilých, ale
ochotných medzi našimi krajankami?“ (Homola 1846: 228).

Na túto rečnícku otázku nielenže prišla odpoveď, ale bola to dokonca
odpoveď od národne angažovanej ženy. Na Homolov článok zareagovala Johana
Miloslava Lehocká (1810 – 1849), manželka evanjelického kňaza z Liptovského
Trnovca, v tom čase nielen literárne činná, ale dokonca publikujúca autorka.⁶ Vo

5 Profesia učiteľky bola považovaná za reálnu aj preto, že bola kompatibilná s dobovým konštruktom
feminity (Lenderová 2007: 171).

6 Texty J. Lehokej boli publikované v troch ročníkoch almanachu *Nitra*: Podkriváňsky vlastenec, Slo-
venka (*Nitra* I, 1842), Hrob (*Nitra* II, 1844) a po vystúpení v *Slovenských národných novinách* publikovala
Opis Liptova (*Nitra* IV, 1847). Bližšie personálne heslo Lehocká, Jana (Slovenský biografický slovník III
1989: 374).

svojom príspevku vyjadrila radosť, že sa našiel národne angažovaný muž, ktorý konečne otvoril diskusiu o potrebe vzdelávania slovenských žien: „Hlbokým citom prejatá som ho [Homolov článok – poznámka L. S.] čítala i ja ďakujúc Bohu, že sa nachodia medzi naším národom muži, ktorí číta potrebu ústavou takýchto; že sa aspoň jeden hlas osmelil ozvať a povzbudzovať k pozdvihnutiu zanedbaných, a nech sa tak vyslovím, často i potupených duší a sestier slovenských; že sa osmelil vyzvať verejne, že pri vykonávaní veľkých národných diel a námer povinné sú ženy pomáhať mužom“ (Lehocká 1846: 330).⁷

V intenciách dobových predstáv o poslaní a funkcií ženy interpretuje zapojenie žien do romantického projektu národa ako povinnosť a prijíma pasívnu pozíciu ženy ako pomocnice, sekundárneho vykonávateľa deja bez možnosti samostatne iniciovať („trpná účasť“), ale s úlohou vytvárať (nižšiu, sekulárnu) podporu a asistenciu pri realizovaní (vyššieho, posvätného) diela národne angažovaných mužov. Ich úlohou je navigovať, aby národne prebudené ženy dostali ideologickú oporu a nepoblúdili: „kdože by z radosti vo vašich svätých prácach a vyšších námerách, keď nie činnú, čomu ste vraj nepriatelia, ale aspoň trpnú účasť nebral, a to tým viac, keď nás sami chcete mať po svojom boku? Len nám ukazujte cestu pravú, učte nás sami, kým ešte ústavou našich nemáme, vzdelávajte ducha nášho. Veď vám je už dovolené, buď Bohu chvála! v našej milej Slovenčine sa ozývať, obráťte že už raz i k nám ospalým vaše milé zvuky, a uvidíte že sa preberieme a že vďačne nasledovať budeme šlapaje vaše!“ (Lehocká 1846: 330).

Zároveň si však J. Lehocká dovoľí upozorniť Homolu na chybu, ktorej sa vo svojom článku dopustil, keď nedodržel jedno z vlastných pravidiel, uplatňovaných v kodifikačnom diele *Nauka reči slovenskej*.⁸ Zachádza ešte o kúsok ďalej pri hľadaní vinníka súvekej nepriaznivej situácie a za zodpovedných za neuspokojivý stav označí národne angažovaných mužov, ktorí sami odišli za vzdelaním do zahraničia, ženy bez možnosti vzdelávať sa ponechali doma svojmu osudu a po návrate začali poukazovať na ich nekultivovanosť a nepoužiteľnosť pre romantický národný projekt: „Vy bratia Slovenskí ste tiež toho vina, že sme také, aké sme; vás Boh odsúdil k činu, vy máte um i ramená, vy ste sa ale proti nám stali nečinnými, nechali ste nás v opovrženej slepote, keď ste sami išli za vzdelanosťou, slovom, zhršili ste proti nám, a my vám teraz splácame, našou neschopnosťou k ničomu vyššiemu“ (Lehocká 1846: 331). Akcentuje nutnosť, aby aj ženy nastúpili po vzore mužov na cestu vzdelávania v zahraničí. Ako príklady uvádza Poľsko a Česko, kam by Slovenky mali odchádzať za učiteľským vzdelaním:

„Nepochybujem ja, ba presvedčená som o tom, že by sa niektoré spoločenské Slovenky našli, čo by sa celou chuťou obetovali tomuto dielu. Sama by som nastúpila cestu s týmito hodnými Slovenkami ku tej slávnej stovežatej Prahe učiť sa od jej Libuší múdrosti. – Ale mňa viažu svazky k domu, a preto sa bojím, že i druhým Slovenkám naším nemalé prekážky stoja pri vykonaní a uskutočnení ich vôle a žiadostí. – Čo inšie do povahy brať nebudeme len to: že sa Slovenka za učiteľku vzdelat sa chtiaca do Prahy, nie na rok, ale na 3 lebo 4 vybrať musí, lebo

7 Jazykovo upravila L. S.

8 „Prosíme za odpustenia, vel. pani! Nje neprjatelja, ale nje prjatelja: toto je rozdjel. – V tomto ohlade prosíme pozrjet str. 198 ‚Nauki reči Slovenskej‘. 5 P. S. X“ (Lehocká 1846: 330).

688 na krátky čas ani nepochopí tie známosti, ktoré sa tam učia. [...] Na tak dlhý čas ale vybrať sa do Prahy, to stojí peniaze, a ktorý otec lebo brat uzná potrebu túto, a obetuje svoje imanie?“ (Lehocká 1846: 331).

Na tomto mieste sa prejavuje nielen ako žena oduševnená pre národnú vec, ale zároveň aj ako realistka trpezlivo a vecne popisujúca limitujúce okolnosti, ktoré ženám stoja v ceste za sebarealizáciou v národnom hnutí v podobe neprekonateľných prekážok. Pre ňu samotnú, hoci bezdetnú, 36-ročnú manželku evanjelického kňaza bolo v dobových intenciách nereálne, aby pre štúdiá opustila manžela a svoje povinnosti. V štyridsiatych rokoch 19. storočia bola v slovenskom prostredí určujúca predstava, že primárnou úlohou ženy je starostlivosť o rodinu. Za „službu národu“ sa považovala predovšetkým ženská rola matky a akékoľvek spochybňovanie tejto priority sa vnímalo ako nemorálne stanovisko v rozpore s národnými záujmami (Hollý 2011: 19). Spoločenskou normou bola obetavosť, ochota dávať bez nároku na protislužbu, ochota vydať všetky svoje sily v prospech niekoho iného a podobne, teda vlastnosti, ktoré sa u žien považujú za vrodené – takzvané „evanjelizačné“ rysy (Lenderová 2007: 160). Zdôraznenie finančnej náročnosti niekoľkoročného štúdia v Prahe a otázka ochoty či možnosti otca alebo manžela takýto pobyt dcéry či manželke umožniť, súvisí aj so skutočnosťou, že právne a finančne bola žena strednej vrstvy tradične podriadená moci otca a následne manžela alebo poručníka (Laclavíková – Švecová 2018).

Lehockej snaha aktivizovať v slovenských ženách, ašpirujúcich na učiteľskú kvalifikáciu dosiahnutú na zahraničnej vzdelávacej inštitúcii, odhodlanie a odvahu realizovať túto myšlienku vrcholí v odkaze na ženskú postavu zo slovenskej romantickej rozprávky, sestru zhavranených bratov, ktorá sa úplne sama a bez vlastného hlasu odváži vybrať sa do sveta a znášať všetky pochybnosti a znevažovania tejto cesty. V závere si však Lehocká neodpustila figúru uistenia, že akceptuje mužské autority národného hnutia, nie je feministka nemeckého razenia a je si vedomá svojho domnelého prírodne podmieneného poslania: „Ostatne dúfam, že mi moje reči nebudú zle vykladané, a moje daktoré slová nebudú považované za dáke volanie, ako to posmešne menujú, ku ‚Emancipation der Frauen‘, mne sú tieto slová prázdne, slovenské srdce sa im súzvukom neozve, lebo my nemáme pre tento význam ani slova. – A bez toho znám naše volania, viem k čomu nás príroda určila, a znám si ho vážiť.“

Táto priama verejná reakcia na apelatívny text Š. Homolu poukazuje na to, že J. Lehocká bola jednou z mála žien, ktoré sa v danom období cítili byť partnerkami do diskusií o národných záležitostiach. Bola to kultivovaná vzdelaná žena s intelektuálnym rozhľadom, stretávala sa s predstaviteľmi národného hnutia, ktorí si ju vážili a blahosklonne ju nazývali „Okrasou Tatier“. Zachovala sa jej korešpondencia so Samom Bohdanom Hroboňom, s ktorým sa intenzívne priatelila, písala si s Boženou Němcovou. Veľkou inšpiráciou bola pre ňu Bohuslava Rajska (vlastným menom Antónie Reissovej).⁹ Kým B. Rajska vytvorila v domácnosti svojich sestier jeden z prvých českých salónov so ženskou účasťou (Bahenská 2005:

9 B. Rajska otvorila v roku 1843 súkromný dievčenský ústav, spolupracovala s Karlom Slavojom Amerlingom, v rokoch 1842 – 1845 učila v jeho Budči, vzdelávacom stredisku pre dievčatá, ale odmietala spojenie oboch inštitúcií, ktoré Amerling navrhoval (Bahenská 2005: 13).

12), domácnosť J. Lehockej a jej manžela Jána Lehockeho v Liptovskom Trnenci sa stala podobným salónom, kontaktným centrom, miestom stretávania sa romantikov v predrevolučnom období. Korešpondencia Lehockej s Rajsťou sa dotýkala predovšetkým plánov, ako by Lehocová mohla v Prahe vyštudovať učiteľstvo a následne na Slovensku zakladať slovenské ústavy pre výchovu dievčat. Písali si však aj o kodifikácii spisovnej slovenčiny, ktorú Lehocová obhajovala, či o Rajskej citovom ochladnutí voči S. B. Hroboňovi a jej sobáši s Františkom Čelakovským, po ktorom sa už vzdala všetkých svojich dovtedajších úsilí.

Okrem dekoratívneho označenia Lehockej ako „Okрасы Tatier“ ju často nazývali aj „Matkou národovkyň slovenských“, pretože jej činnosť a osobnosť boli inšpiráciou pre ďalšie ženy, ktoré sa jej podarilo aktivizovať. V roku 1845 organizovala zbierku ručných prác, ktorými odmenili autorov najlepších textov pripravených na pôde študentského spolku Jednoty mládeže slovenskej, ako to vo svojom životopise spomína Janko Francisci: „Na tomto všeobecnom zasadnutí boli najpodarenejším prácam prisúdené odmeny. Tie odmeny záležali z ručných prác, vyhotovených a k tomu cieľu darovaných horlivými Slovenkami. O zozbieranie týchto prác bol som požiadal vtedy medzi slovenskými ženami najvynikavejšiu národovkyňu, Johanu Miloslavu Lehotskú, rodenú Vyšnú, manželku Jána Lehotského, evanjelického farára v Trnenci. A ona to i ochotne vykonala. Odmenu dostal, ak sa dobre pamätám, i Mikuláš Ferienčík“ (Francisci 1956: 124).

V súvislosti s podobami spolupráce mužských kolegov s J. Lehocovou nemožno nespomenúť jej dielo *Opis Liptova*, ktoré vyšlo vo štvrtom ročníku almanachu *Nitra* v roku 1847, doplnené komentármi redaktora J. M. Hurbana, ktorý do jej textu opakovane vstupoval a na základe svojej skúsenosti s liptovskými kúpeľmi Korytnica dopĺňal jej text. Nakoniec bez akéhokoľvek medzitextového predelu nadviazal na Lehockej opis a pokračoval v ňom svojimi *Korytnickými pohárikmi*. Vzniká preto nejasnosť ohľadom autorstva textu (Hučková 2017: 214-215), vyvstáva otázka, kde presne končí sekvencia J. Lehockej ako autorky-žiačky a kde začína sekvencia Hurbana ako poučujúceho redaktora. V komentároch a poznámkach Lehocovú napomína, aby sa nepokúšala komentovať postoje Európy. Na druhej strane ju dáva za príklad národne ľahostajným vrstovníckam.

Snaha slovenských romantikov prizvať do realizácie projektu slovenského národa ženy vyznieva z naznačených dôvodov skôr problematicky až ambivalentne. Na jednej strane sa pokúšali ženy „prebudiť“ a povzniesť z nízkej „hmoty“ na vyššiu úroveň národného „ducha“, na druhej strane predstavy o tom, akú konkrétnu funkciu by mali ženy v rámci národného hnutia zastávať, bola dosť obmedzená. Ženy nielenže neboli zahrnuté do systému vzdelávania, ale boli aj znevýhodňované samotným obsahom vzdelávania (Cviková 2014: 119). Práve obsah vzdelávania na príklade prednášok v rámci nedeľných škôl napovedá, že romantici sa zameriavali primárne na záujmy národného hnutia, nie na edukáciu žien (Kodajová 2006: 30). Ženám s ambíciou zapojiť sa do národného hnutia vytýčili romantici presne vymedzený priestor: mali predovšetkým poskytovať servis, starať sa o blaho manželov a detí, chod domácnosti, prípadne byť príjemnými kultivovanými spoločníčkami a viesť nekonfliktné konverzácie v mantineloch stanovených národným hnutím.

690 Štúdia je výstupom grantového projektu VEGA 2/0021/20 *Národnoobrodenecké reprezentácie – mody realizácie, transgresie a tranzície*. Zodpovedná riešiteľka Mgr. Ivana Taranenková, PhD.
Doba riešenia: 2020 – 2023.

roč. 68, 2021, č. 6

Pramene

- FRANCISCI, Ján, 1956. *Vlastný životopis. Črty z doby moysesovskej*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry.
- HOMOLA, Štefan, 1846. Ústavy pre vychovávanie dievčat. *Slovenskje národňje novini*, roč. 2, č. 70, s. 277-278.
- KLEMENTIS, Eugen, 1971. Listy Johany Miloslavvy Lehockej Bohuslave Rajskej a Samovi Bohdanovi Hroboňovi. In *Literárny archív 1970*. Martin: Matica slovenská, s. 143-169.
- LEHOČKÁ, Johana, 1846. Z Liptova. *Slovenskje národňje novini*, roč. 2, č. 83, s. 330-331.
- LEHOČKÁ, Johana, 1847. Opis Liptova. In *Nitra*, roč. 4, s. 27-38.
- ŠTÚR, Ludovít, 1845a. Ľud náš obecný. Jeho vyučovanie. *Slovenskje národňje novini*, roč. 1, č. 2, s. 5-6.
- ŠTÚR, Ludovít, 1845b. Terajšie ľudu vyučovanie. *Slovenskje národňje novini*, roč. 1, č. 3-4, s. 1-2.
- ŠTÚR, Ludovít, 1845c. Nedelňe školy. *Slovenskje národňje novini*, roč. 1, č. 5-6, s. 1-2.
- ŠTÚR, Ludovít, 1846a. Vzdelávanie obecného ľudu v materinskom jazyku. *Slovenskje národňje novini*, roč. 2, č. 67-69, s. 1-2.
- ŠTÚR, Ludovít, 1846b. Vzdelanosť a osveta. *Slovenskje národňje novini*, roč. 2, č. 74-77, s. 1-2.
- ŠTÚR, Ludovít, 1846c. Priemyselňa škola. *Slovenskje národňje novini*, roč. 2, č. 147, s. 1-2.

Literatúra

- BAHENSÁ, Marie, 2005. *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívcí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri/Slon. ISBN 80-7277-241-4.
- CVIKOVÁ, Jana, 2014. *Ku konceptualizácii rodu v myslení o literatúre*. Bratislava: Aspekt. ISBN 978-80-8151-026-7.
- HOLLÝ, Karol, 2011. *Ženská emancipácia. Diskurz slovenského národného hnutia na prelome 19. a 20. storočia*. Bratislava: Historický ústav SAV – Prodama. ISBN 978-80-89396-16-0.
- HUČKOVÁ, Dana, 2017. Od reality k fantazijnej utópii: Hurbanove Korytnické poháriky. In KODAJOVÁ, Daniela – MACHO, Peter, ed. *Jozef Miloslav Hurban – osobnosť v spoločnosti a reflexii*. Bratislava: Veda – Historický ústav SAV, s. 206-220. ISBN 978-80-224160-78.
- KLEINSCHNITZOVÁ, Flóra, 1958. O Johane Miloslavve Lehockej. In KLEINSCHNITZOVÁ, Flóra. *Z našej romantiky. Výber z diela*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, s. 131-136.
- KODAJOVÁ, Daniela, 2006. Vyššie vzdelávanie dievčat na Slovensku v 19. storočí. *Človek a spoločnosť*, roč. 9, č. 4, s. 27-36. SSN 1335-3608.
- LACLÁVÍKOVÁ, Miriam – ŠVECOVÁ, Adriana, 2018. Dlhá cesta k právnej emancipácii ženy v majetkových a rodinných vzťahoch. *Historický časopis*, roč. 66, č. 4, s. 599-627. ISSN 0018-2575.
- LENDEROVÁ, Milena, 2007. Reflexe identity v ženských denníčkoch 19. storočia. In *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století*. Praha: Scriptorium, s. 157-174. ISBN 978-80-86712-45-1.
- NEUDORFLOVÁ, Marie L., 1999. *České ženy v 19. století. Úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha: Janua. ISBN 80-902622-2-8.
- SLOVENSKÝ biografický slovník. Zv. III. K – L, 1989. Martin: Matica slovenská. ISBN 80-7090-019-9.
- ZELENKOVÁ, Anna, 1999. Začiatky ženských kultúrnych aktivít (J. M. Lehocová a almanach Nitra). In POSPÍŠIL, Ivo – ZELENKA, Miloš, ed. *Slovakistika v české slavistice*. Brno: Masarykova univerzita, s. 72-83, ISBN 80-210-2059-8.
- ŽIŠKA, Stanislav, 2015. Johana Miloslavva Lehotská v kontexte štúrovského hnutia v Liptove. In *Ludovít Štúr a štúrovci*. Zborník z konferencie. Žilina: Žilinský samosprávny kraj, s. 83-98. ISBN 978-80-971670-8-0.
- ŽIŠKA, Stanislav, 2019. Johana Miloslavva Lehotská: najhodnejšia dcéra a okrasa Tatier. In GOLIAN, Ján – MOLDA, Rastislav, ed. *(Ne)obyčajné príbehy žien*. Ružomberok: Society for Human Studies, s. 78-101. ISBN 978-80-972913-5-8.

Mgr. Lubica Schmarcová, PhD.

Ústav slovenskej literatúry SAV

Dúbravská cesta 9

841 04 Bratislava

Slovenská republika

E-mail: Lubica.Schmarcova@savba.sk